

FELSEFE ve SOSYOLOJİ

EFLÂTUN'UN DEVLETİ

Yazan: *Mehmet KARASAN*

Bundan önceki iki yazımızda, [1] devlet demeğe değer bir devletin yapısını ve gerçekleşme şartlarını inceledik. Bu, ideal, yani devlet idesine, modeline uygun bir devletti; ama hayali bir devlet değildi. Hayal, gerçek anlamında, gölge veya kopya demek olduğuna göre, asıl bizim gerçek dediğimiz mevcut devletler, bu ideal, mutlak gerçek devletin gölgeleri ve kötü kopyaları idi. Feylesof, gölge ve kopya üzerinde çalışacak yerde, doğrudan doğruya orijinale ve modele dönmüş, ideyi düşünce-sinde yakalılarak, [2] ona göre, gerçek olması gereken devleti kurmuş ve onun gerçekleşme imkânlarını aramıştı. En sonunda da, "devletimizle anayasamız boş hayaller değildir, gerçekleşmesi güçtür. ama mümkündür", diyerek bitirmişti.

Şüphesiz bu son, mutlak bir son değildi. Sadece üzerinde durulan konunun, ideal, model devlet konusunun sonu idi. Dolayısıyla, bu son aslında bir basamaktı, ve yeni bir ilerlemenin başlangıç noktası olacaktı. Nasıl bir sanatkâr, eserine başlamadan önce, modelini çizer, sonra onun üzerinde çalışarak eserini verirse, devlet sanatkârı da, ilkin bir model üzerinde çalışmak zorunda idi. Ama işi bununla bitmiş sayılmazdı. Asıl iş bundan sonra gelmek gerekirdi. Çünkü, saat, fikirde değil, eserdedir. Meydana gelmiş, gerçekleşmiş bir eser memedikçe, sanatkâr sanatkâr değildir. Devlet sanatında da mesele başka türlü olamazdı. O halde, "Eflâtun demokrasiye faydalı olacak şeyleri bildiğini söylüyor ama halk toplan-tısında konuşmak, mükemmel öğütler vermek elinde iken kalkıp da bir kelime bile söylemiyor, [*]" diyenlere karşılık vermek, bugünün şartları al-

[1] Sivasal Bilgiler Okulu Dergisi Sayı 1, 2

[2] Devlet (Politela). II, 369 c

[*] Mektuplar V 322 a

tında yaşamak imkânı olan bir devlet, kelâminin Eflâtunî değil, bizim anladığımız, bayağı manasiyle, gerçek bir devlet kurmak lâzımdı.

O halde şimdi, gerçek bir devletin kurulma şartlarını inceliyeceğiz. Gerçekten, kadrosunu çizdiğimiz devletin bir ideal, bir model olduğunu anlamak güç değildir: devleti teşkil eden unsurlar arasında, doğru bir iş bölümüne göre, tam bir ahenk kurmak, bunun korunmasını da, devleti kör geleneğe, yazılı kanunlara göre değil, bilgileri ile idare eden feylesoflara vermek, ancak düşüncede gerçekleşebilen bir imkândan başka bir şey değildir. "Nerede Tanrılar bulunur veya Tanrı çocukları otursa, orada böyle bir hükümet şekli kurulabilir, idaresi altında da, herkes memnun ve mesut yaşayabilir." [3] "Çünkü, dünyada böyle bir otoritenin yüküne katlanabilecek, düşüncesini, hastalıkların en ağır olan, çılgınlıklardan koruyabilecek, böylece en yakın dostlarının bile kinini kazanmaktan sakınabilecek bir ölümlü mevcut değildir." [4] Zira, "hiç bir insan tabiatı, insanlık işlerde kendisine verilen mutlak iktidarı ölçsüzlük ile eğriliğe sapmadan idare edebilecek kudrette değildir." [5] Demek, geleneğin anlattığında bir hakikat vardır: vaktiyle Tanrılar dünyayı kendileri idare ettiği zaman, insan tabiatının bu zayıflıklarını göz önünde tutarak, bu gün insanların kendilerinden aşağı hayvanlara çobanlık ettikleri gibi, insanların başına insan üstü, tanrılık bir takım varlıklar, *daimonlar*, koymuşlardı. Masalların anlattığı bu *altın çağda* insanlar mâsum ve mesut bir hayat sürüyordu. "Bugün dahi hakikatle dolu olan bu gelenek bize şunu öğretiyor ki, başında bir Tanrı değil de, bir ölümlü bulunan her devlette yurttaşların dertlerle kaygılardan kurtulmasına imkân yoktur. [7]" O halde bize düşen, elden geldiği kadar, Tanrılar zamanındaki bu hayatı taklit etmek, idareyi ölümlü insanlardan ziyade, gücümüzün yettiği derecede ölümsüz kılabileceğimiz, kanunlara vermek, "akıl (noos) la verilen bir karara kanun (nomos) adı vererek, umumî hayatta olduğu kadar, hususî hayatta da, evlerimiz gibi devletlerimizi de, bu prensibe göre idare etmek olacaktır. [8]" Şüphesiz en iyi devlet kanunsuz devlet olduğunu söyledikten ve onun üzerine hayli fikir yorduktan sonra, "ilk defa kanundan bahsedildiği işitilince, şaşılacaktır. Fakat düşünceli, tecrübeli bir adam görcektir ki, in-

[3] Kanunlar (Nomoi) V, 739 d

[4] Kanunlar II, 691 cd

[5] Kanunlar IV, 713 c

[6] Devlet Adanı (Politikası) 271 d - 272 a b

[7] Kanunlar IV, 713 e

[8] Kanunlar IV, 714 a

sanların kurduğu her devlet, iyi devletin yanında *ikinci sıradan* bir devlet olmak zorundadır. [9,,] Böylece kanunsuz, ideal devlet Tanrılara vergi bir şeydir, ve *birinci sıradan* bir devlettir. O halde, şimdi, ikinci sırada gelen gerçek devleti kurarken, birinciye "sıkıca bağlı kalarak, elden geldiği kadar ona benzeyen birini aramalıyız. Bu devlet, ölmezliğe en çok yaklaşan bir devlettir. Birliği gerçekleştirmekte *ikinci sırada* gelebilir. [10],,

Kısacası, ideal devlet, iyi devletler arasında, birinci sırayı tutan model devlettir. Bu, mutlak iyi bir devlettir. Fakat insan tabiatı böyle bir devleti gerçekleştirmeğe elverişli olmadığı gibi, gerçekleştirse bile, devam ettirecek güçte değildir. O halde yapılacak şey, bu modele bakarak, insanlar için en iyi bir devlet kurmanın yolunu aramaktır. Bunun için de ilk olarak mevcut devletlere bir göz atmak, iyi ve kötü yanlarını incelemek, yapılarını ve gelişme şekillerini gözden geçirmek lâzımdır. Böylece kuracağımız en iyi insan devletinde, bunlardan alınacak veya atılacak iyilik ve kötülükleri öğrenmiş olacağız:

"Sözünü ettiğimiz hükümet şekli iyi olduğuna göre, ötekiler eksiktir. Bunlar da başlıca dördtür. Adları da pek bellidir. Birincisi ve en çok övüleni ünlü Girit ve Lakedemonya hükümetidir; sıracı ve değerice ikincisi oligarşidir. Bu sayısız eksikliklerle dolu bir hükümettir. Sonra, bunun zıddı demokrasi gelir,, Sonuncusu da, bozukluk ve kötülükte hepsini aşan asaletli tiranlıktır: bu da devletin dördüncü ve sonuncu hastalığıdır." [11] Daha başka bir çok hükümet şekilleri varsa da, hepsi bu dört şekle girebilir. Sayıları da, yabancılarda Yunanlılardakinden aşağı değildir.

Şu halde eksik hükümet şekilleri, iyi hükümetle yakınlık ve uzaklıklarına, iyilik ve kötülük derecelerine göre birbirini ardınca gelen dört sıra teşkil ediyor. Bu da bir tesadüf eseri değildir. Çünkü "hükümet şekilleri meşe veya kaya kovuğundan değil, yurttaşların ahlâk ve âdetlerinden doğar." [12] Dolayısıyla bu sıra, bir gelişmenin, bir bozukluk gelişmesinin ifadesidir. Tarih de bunu fazlasıyla doğrulamaktadır. Böylece kurduğumuz faraziyeyle tarihin verileriyle de doğruluyarak bir tarih felsefesi yapacak olursak, görürüz ki devlet şekilleri iyi hükümete göre, oldukça iyiden çok kötüye doğru bir sıra takip etmektedir.

[9] Kanunlar V, 739 a

[10] Kanunlar V, 739 e

[11] Devlet (Politela) VIII

[12] Devlet VIII

Birincisi Girit ve Leke demonya hükümetidir, dedik. Bunun dayandığı temel zafer, şeref ve itibardır. O halde, bir timokrasidir. Bu, "iyilik ve kötülükle karışık bir hükümettir." Çünkü, "bir yandan, devlet adamlarına saygı, savaş ehlinin çiftçilik, el sanatı veya para işlerinden nefreti, sonra, birlikte yenen yemekler, cimnastik, savaş talimleri gibi özellikleri ile önceki hükümeti (iyi hükümeti) hatırlatmaktadır. Fakat öte yandan da, bilgeleri devlet başından uzaklaştırma, sulhdan ziyade harp için yaratılmış kaba ve basit karakterli kimselerden hoşlanma, hile ve harp kurnazlıklarını beğenme, her zaman eli silahlı dolaşma gibi özellikler de bunu ötekenden ayırmaktadır." [13] Bunlarsa, böğründe sakladığı bozukluk tohumlarıdır: musîlkiden çok cimnastiğe, bilgiden çok kuvvete değer veren bu devlette, şeref ve itibar her şeyin üstünde yer alınca, yavaş yavaş ihtiyaç ihtiras şeklini alarak, herkes, itibar ve şerefın en belli başlı kaynağı olan servete koşar, elden geldiği kadar mal mülk biriktirmeye çalışır. "Zenginlikle zenginlerin itibarda olduğu bir devlette de, faziletle faziletli kimselerin itibarı azalır. Böylece itibar peşinde koşan yurttaşlar da, sonunda cimri ve tamahkâr olur. Zengini över, göklere çıkarır, iş başına getirir, fakiri ise hor görür." [14] Ahlâk ve adaletlerde yerleşen bu ayrılık kanunla da desteklenince, oligarşi kendiliğinden doğar-

Oligarşi para üzerine, zengin yurttaşların verdiği vergi nisbeti üzerine kurulu bir hükümet şeklidir. "Burada zenginler buyurur, fakirlerin hükümet işinde payı yoktur." [15] Bu sayısız eksikliklerle dolu bir hükümettir, demiştik. Evet, "birincisi, devlet gemisinin dümenini bilene değil, zengine vermektir. İkincisi, devlette bir ikilik doğurmaktır: böyle bir devlet bir değil, ikidir: aynı yurttan oturan ve birbirine düşbileyen zenginlerle fakirlerden kuruludur." [16] Üçüncüsü en üstünüdür, o da "mülkünü satmak, başkasının mülkünü kendine mal etmek, mal mülkten olduktan sonra, devlette hiç bir işe karışmamaktır." [17] Bunun da sonu, devleti dilencilerle doldurmak olur. "Dilencisi bol bir devlet de, hırsızlar, soyguncular, yolkesici ve yağmacılarla dolu bir memlekettir." [18] Dolayısıyla bir sürü mülksüz, borçlu, işsiz ve aylak, ehli-yetsiz başların eline düşünce, tabii olarak karşılıklı kinler ve kavgalar doğar, ve devlet daha da bölünür. Bu da oligarşinin sonudur: "Böylece

[13] Devlet VIII, 547 d

[14] Devlet VIII, 551 a

[15] Devlet VIII, 580 c

[16] Devlet VIII, 551 d

[17] Devlet VIII, 552 a

[18] Devlet VIII, 552 d

nasıl cılız bir vücudu hasta düşürmek için dışardan ufak bir itme kâfi ise, hattâ çokça, hastalıklar dış bir sebep olmadan da patlak verirse, aynı suretle, böyle bir devlet de ufak bir fırsatta hastalık ve iç kavgaya sürüklenir. Her parti dışardan taraftarlarını çağırır, oligarklar oligark bir devletin, demokatlara da demokrat bir devletin yardımına baş vurur. Hatta çok zaman çarpışma dıştan bir karışma olmadan da patlar. Böylece ne zaman düşmanlarına galip gelen fakirler, bazılarını asar, bazılarını sürer, kalanlarla da hükümeti ve devlet makamlarını paylaşırlarsa, o zaman demokrasi doğar. Gerçekten de demokrasi silah gücü veya sindirme yolu ile böyle kurulur.” [19]

Demokrasi halk hükümetidir. Fakat ona serbestlik hükümeti demek daha yerinde olur. “Böyle bir devlette herkes serbesttir, ve her yerde serbestlik, açık konuşma ve istediğini yapma hüküm sürer. O halde bu hükümette başka hükümetlerde bulunmayan her türlü insan bulunur. Bu hükümet şekli görünüşte hepsinden güzeldir. Her türlü renklere bürünen, cicili bicili bir harmani gibi, bu binbir karakterli hükümet, gerçekten bir güzellik örneği gibi görünebilir.” [20] Ve çocuklarla kadınlar gibi, gariplikten hoşlanan bir çok kimselerin bunu gerçekten en güzel hükümet olarak görmeleri de mümkündür. “Sonra, hükümet şekli, anayasa arayanlar için de ne güzel pazar: orada hüküm süren hürriyet sayesinde, her cins anayasa bulunur. Ve, bizim yaptığımız gibi, bir devlet kurmak isteyenler, demokratik bir devlete gidip, istedikleri şekli seçebilirler; o bir anayasa panayırır. İstedığınız modelin kopyasını çıkarabilirsiniz. Sonra, kabiliyetli olduğu halde bile, kumanda etmek zorunda olmamak, ne de istemeyince, itaat etmemek, başkaları harbederken harp etmemek, sulhda yaşarken sulh istememek; öteyandan da kanun size her türlü idare veya kazayı yasak ederken, akla esince, idare ve muhakeme etmek, bu gibi hareketler o anda ilahi ve güzel şeyler değil mi? Hele bazı mahkûmların keyfine ne dersin? Güzel şey değil mi? Bu türlü devletlerden birinde ölüme veya sürgüne mahkûm edildikleri halde, herkesin gözü önünde dolaşan, ve hortlaklar gibi gezinen kimseler görmedin mi? İşte, başka bir çok benzerleriyle demokrasinin faydaları; görüyorsun ki bu çekici, anarşik, alacalı, eşit kadar eşitsize de bir türlü eşitlik veren bir hükümettir.” [21]

Fakat bunun da bozulma kanunu, ötekilerden farklı değildir. Nasıl fazla zenginlik hırsı oligarşiyi mahvetmişse, kanmaz serbestlik susuzluğu

[19] Devlet VIII, 556 a

[20] Devlet VIII, 558 b

[21] Devlet VIII, 558 a

da demokrasiyi yıkar. "Hürriyete susayan demokratik bir devlet, kötü sâkilerin eline geçince, hiç bir ölçü tanımaz, ve saf hürriyetle mest olur; o zaman, hükümettekiler uysal değilse, ona tam bir hürriyet vermiyorsa, onları ithamlara boğar ve suçlu ve oligark diye cezalandırır. Hâkimlere itaat eden yurttaşlar hor görülür. Üzerlerine aşağılık ve karaktersiz damgası vurulur, ama idare edenler idare edilen, idare edilenler de idare eden tavrı alıyor mu, o zaman diyecek yok: hepsi öğülür ve sevilir. Böyle bir devlette serbestlik fikrinin her yere yayılmaması imkânsızdır." [22] Baba ile oğul, hoca ile çömez, gençle yaşlı arasında da, aynı garipliklere rastlanır. "Ve her tarafta aynı hürriyet taşkınlığı hüküm sürer. Bu da, sevgili dostum, aldanmıyorsam, güzel ve çekici tiranlığın başlangıcıdır." [23]

"Umumiyetle her taşkınlığın şiddetli bir tepki ile karşılaştığı muhakkaktır. O halde, aşırı hürriyet, ancak aşırı bir esarete götürebilir. Böylece tiranlığın her yerden çok halk hükümetinden doğması tabiidir." [24] Oligarşinin yarattığı ikilik, demokraside daha da artarak bir üçlük olur. Devlet başlıca üç sınıfa ayrılır. Birincisi, oligarşinin yarattığı aylak takımıdır. Demokrasiden faydalanarak, meydanları, mahkemeleri, halk toplantılarını tutar. Sağlam bir işleri olmadığından, devlet işlerinde en çok gürültü koparan bunlardır. Şurada burada ya ısırarak yahut da balını emecek insanlar ararlar. İkincisi, varlıklı kimselerdir, ve ötekilerin gözünde pekmezdir. "Üçüncüsü halktır, yani ufak gelirlili el işçileriyle devlet işlerinde çalışan yabancılardır. Demokraside, toplandığı zaman, en kuvvetli ve en kalabalık sınıf budur." [25] Asıl çalışan sınıf bu olduğundan, aşırı serbestlikten en çok rahatsız olan da budur. Bunun için haklarını korumaya kalkan ilk gönüllüye bağlanır. O da geleceğin tiranıdır.. "Bu halk koruyucusu nasıl oluyor da Tiran oluyor?" Bu da basit: Halkın düşmanları, düşmanlarıdır. Onlardan korunmak için muhafızlar ister. Elde edince de, düşmanlarını tepeler, mal, mülklerini halka ve dostlarına dağıtır. Böylece devletin tek hâkimi olur.

Tiranlık korkuya dayanan bir hükümet şeklidir. Tiran herkesden korktuğu gibi, herkesi de kendinden korkutmak zorundadır. Halka dayanarak, iç düşmanları temizledikten sonra, halkın kinini önlemek için, dış düşmanlar bulmak, durmadan harpler çıkarmak ister. Fakat bundan

[22] Devlet VIII, 562 c d.

[23] Devlet VIII, 563 e

[24] Devlet VIII, 554 a

[25] Devlet VIII, 566 a

da usanan halkı tutmak için, kendini iktidara getirenlerin bir çoğunu tepelediği gibi, dışardan muhafızlar getirmek, hatta kölelere bile hürriyet vermek zorunu duyar. Böylece, önceki rejimlerde yalnız yurttaşlar arasında meydana gelen çarpışma, burada, yurttaşlarla köleler ve yabancılar arasında bir dögüş halini almakta, ve devlet gittikçe birliğini kaybetmektedir. Bu, gerçekten devletin son hastalığıdır. Fakat bunun sonu nedir? ölüm mü?

Hayır. — "Devletlerde yaradılışdan öyle bir dayanma gücü vardır ki,ta ilk zamanlardan beri onları içten kemiren kötülöklere rağmen, içlerinden bazıları hâlâ ayakta durabiliyor." [26] O halde, bu dayanma gücünden faydalanarak, devleti yeniden doğruya getirmek mümkündür. Bunun için de en elverişlisi tiranlıktır. Çünkü tiran mutlak iktidarını felsefe lehinde kullanacak olursa, ya kendisi feylosof olur, yahut feylosofu dinlerse, aranılan devleti kurmakta öteki rejimlerden daha faydalı olabilir. "Yüksek bir kanun kurucu ile, namuslu bir tiran bir araya geldiği yerde, en iyi devlet şekli tiranlıkta doğabilir. Bu da iyi hükümet şekline geçmek için en kolay ve en kısa yoldur." [27] Çünkü, feylesofun "Kanunlar ve devlet idaresi hakkındaki fikrinin gerçekleşmesi yolunda bir adım atılacak ise, bu da ancak böyle bir fırsatta tecrübe edilebilir; yetesiye inandırması gereken yalnız bir kişi vardır; bunu da başarabilirse herşey yolunda gidecektir." [28] "Ne zaman bir adamda, düşünce-de bilgelik ve karakterde ölçülölük ile en yüksek iktidar birleşirse, o zaman, en iyi kanunlarla en iyi hükümet dünyaya gelir, başkaca bunun hiç bir zaman gün yüzü görmesi imkânsızdır." [29] Ve gerçekten de böyledir. Demek cemiyette de, oluşun genel kanunu hâkimdir: her şey kendi zıddından doğmaktadır. [30] Dolayısıyla en iyi hükümet, imkân olursa en kötü hükümetten, feylesofun hükümeti, tiranın hükümetinden doğacaktır. Fakat zamanın sonsuzluğu içinde bir gün gerçekleşebilse de, bu, bugün için, sade bir imkândan başka bir şey değildir.

O halde şimdi tiranlığı, kendisinde iyi hükümetin imkânını taşıyan en kötü bir rejim olarak bir yana bırakırsak, "devlete venmeyi düşündüğümüz siyasî rejim ne olabilir? Halk hükümeti mi? ufak sayının hükümeti mi? en iyilerin hükümeti mi? yoksa bir kralın hükümeti mi" [31]

[26] Devlet Adamı 302 a

[27] Kanunlar IV, 710 d

[28] Mektuplar IV, 328 c

[29] Kanunlar IV, 217 a

[30] Phaidon 70 d e

[31] Kanunlar IV, 712 c

Şüphesiz tek başına hiç biri değil. Çünkü hepsi eksik olduğu gibi, bozulmaya da çok elverişlidir. Ama her birini ayrıca incelediğimiz şu anda, iyi yanlarından kurulu daha tam, daha bozulmaz ve daha devamlı bir hükümet şekli bulabiliriz. Bunun için de meseleyi, daha etraflıca kavrayabilmek için, başka bir yönden de incelemek gerekir. Şimdiye kadar hep feylesof gözü ile baktık. Anlamaya ve anlatmaya çalıştık. Şimdi de hukukçu, siyasetçi gözü ile bakmamız, kurmamız ve yaşatmamız lâzımdır. Bunun için de, mevcut devletleri bir hukukçu gözü ile bir daha gözden geçirmemiz, ve hangisinin aradığımız devlet şekline, yani *ikinci sıradan* devlete elverişli olduğunu görmemiz lâzımdır. Bunun da ana çizgisini bir çok defa tekrarladık: akılla verilen bir karara kanun adı vererek, devletletlerimizi bu ilkeye göre idare etmek." Devleti bilgelikle ölçülülüğe dayanan kanunlarla idare etmek."

O halde; *birinci sıra* devlette ölçümüz bilgi olduğu gibi, *ikinci sıra* devlette de ölçümüz kanun olacaktır. Konumuza bu açıdan bakınca, mevcut devlet şekilleri, kanunlu ve kanunsuz idare edilmişlerine göre, üçü iyi, üçü de kötü olmak üzere, altı şekilde toplanabilir: Bunlar da *birinci* hükümeti olan krallıkla tiranlık, *bir kaçın* idaresi olan aristokratlıkla oligarklık, *birçoğun* hüküm sürdüğü demokratlıkla demagojidir. "Sözde devletler biricik bilen devleti olan gerçek devleti mümkün olduğu kadar taklit etmek isterlerse, kurulmuş kanunlara sahip olduktan sonra, yazılı kanunlarla ataların âdetlerine karşı bir şey yapmaktan sakınmalıdır. Bu taklidi yapanlar zenginlerse devlete aristokratlık diyoruz, ama kanuna hiç aldırılmazlarsa, o zaman bir oligarklık olur. Bununla beraber, tek bir baş ehil başı taklit ederek kanuna göre hükümeti idare ettiği zaman kendisine kral adını veriyoruz... Ama tek baş, kanunlarla âdetleri hesaba katmıyarak hırs ve cehaletten aldığı ilhamla yazılı kanuna aykırı hareket ederse, böyle bir baş her zaman, her yerde, zorba, tiran adını alır." [32] Demokrasi için, ilki ad yoksa da, kanunlusuna demokrasi, ötekisine de demagoji diyebiliriz. Bu sözde hükümetlerin iyilik ve kötülüklerine gelince, "kanun adını verdiğimiz yazılı kaidelere inançla bağlı kalan monarklık, altı devletin en iyisidir. Ama kanun olmadığı yerde de, hayatı en zor ve en çelkilmez kılan odur. Doğrusu, o zaman bu korkulacak bir şeydir. Az sayıda kimsenin hükümetine gelince, az, birle büyük sayı arasında orta sayı olduğuna göre, ona öteki ikisi arasında orta gözü ile bakmak gerekiyor. Sonra, kalabalığın hükümeti de, ayrı ayrı her birinden zayıftır : ötekilerle ölçülünce, görülür ki, ne iyilik, ne

[32] Devlet Adanı 301 a b c

de kötülükde büyük bir gücü vardır, çünkü kuvvetler çok fazla kişi arasında paylaşılmıştır. Bunun için, bu devletler kanunlara bağlı oldukları zaman, en kötüsü bu sonuncusudur, ama kanunları çiğnerlerse, o zaman da en iyisi odur; böylece hepsi kanunsuz, düzensiz olduğu zaman demokratlıkta yaşamak iyidir.” [33] Böylece demokrasi, kanunu hâkim kılmaktan ziyade kanunsuzluğu önleyen bir rejimdir. Rejimin temeli hürriyet olduğuna göre, kanunlara uymak birçoklarına zor gelse de, kanunu çiğnemek de tepkisiz kalamaz.

O halde görüyoruz ki, mevcut iyi hükümetlerin en iyisi monarşi, kötü hükümetlerin en iyisi de demokrasidir; devletimize kötülükten kaçarak mümkün olduğu kadar iyi bir anayasa vermek isyorsa, bu ikisinin doğru bir ölçüye göre birleşmesinden elde edilecek doğru bir ortalama, aradığımız gerçek devletin, insanlar için en iyi devletin kurulmasını mümkün kılabilir. Gerçekten de, “devlet teşkilâtının iki ana cinsi vardır, ötekiler hep onlardan çıkmıştır. Biri bir tekin hükümeti, öteki de halkın hükümetidir. Birinci cinsin başına Pars milletini, ikincinin başında biz Atinalıları koyabiliriz. Böyle olunca, eğer bir gün bir hükümet şekli akılla serbestlik ve eşitliği birleştirmek istiyorsa bu iki cinsten pay almak zorundadır. O halde, hiç bir devlet, bu iki şartı gerçekleştirilmeden iyi bir hükümet şekli kuramaz, Halbuki şimdi, biri monarşik prensibe, öteki de serbestliğe fazla meyilli olduklarından, her ikisi de bu iki prensibin doğru ölçüsünden dışarda kalmaktadır.” [34] Çünkü Parslar “serbestlikle kölelik arasında tam ortayı tuttukları müddetçe, başka bir çok milletlerin efendileri olacak derecede hür olmuşlardı.” [35] Fakat sonraları, “milletin hürriyetlerini fazlasıyla elinden almak, efendinin despotluğunu da gereken sınırlardan pek ileriye götürmek suretiyle, devlette karşılıklı sevgi ve ortak menfaat duygularını kurutmuşlardır.” [36] Atinaya gelince, orada da, eskiden hür olarak kanunları sayan halk arasında karşılıklı bir sevgi vardı, fakat sonraları halk, pars halkının tersine olarak, tam bir serbestliğe sürüklenmiş, bunun da sonu, her türlü otoriteyi kölelik addederek “kanunlara itaat etmemenin yolunu aramak, edilen yemini, verilen sözü tutmamak, tanrıları hor görmek olmuştur.” [37] Böylece, her ikisini de bozan ölçsüzlük, birinin

[33] Devlet Adamı 302 e; 303 a

[34] Kanunlar III, 693 d e

[35] Kanunlar III, 393 a

[36] Kanunlar III, 397 c

[37] Kanunlar III, 701 b c

fazla otoriter, ötekinin de fazla liberal olması olmuştur. O halde iyi bir hükümet otorite ile hürriyetin tam ortasını bulan hükümet olacaktır. bu da "monarşik rejimle demokratik rejimin ortasıdır, bu rejimler arasında, her zaman tam bir orta aramalıdır." [38]

Fakat burada, monarşiden maksat, devletin başına bir kiral koymak değil, devlette birliği gerçekleştirecek bir otorite kurmaktır: bu da kanundur. O halde, model devlette, devletin sağlığının birinci şartı olarak gördüğümüz birliği burada kanun kuracaktır. "Böylece, hangi alanda olursa olsun, nerede kanunlar, yazılı yasalar kurulursa, orada alınacak ikinci bir karar; ne bir kişiye, ne de bir kitleye bunları bozma izni vermemektir... Bununla beraber, hatırlamalıyız ki, bilen kimse, gerçek devlet adamı, bir çok hallerde, yalnız kendi sanatından ilham alır... ve yazılı kanuna hiç aldırılmaz demiştik." [39] Demek gerçek devlette kanun, bilgisizliğin hükmünü önliyerek, devletin bozulmasına engel olmakta, zaman ve mekânda devletin birliğini garanti etmektedir. Bu bakımdan o, bir monarşi prensibidir.

Demokrasiden maksat da, istediğini yapmak, yahut da, çokluğun hükmünü kurmak değildir. Fakat gene, devlette birliği gerçekleştirecek bir sevgi ve anlaşma yaratmaktadır. Çünkü devletin birliği, bölünmez bir tek birliği değil, bir bölümler çokluğunun birliğidir. Bu birliğin de yalnız dıştan gelen otorite, kanun ile değil, içten gelen bir bağlanma ile de kurulması gerektir. Bu günkü sosyoloji dilini kullanacak olursak cemiyet düzenini kabul etmemiz için, yalnız tazyik, disiplin kâfi değildir, aynı zamanda bizim onu arzu etmemiz, ona bağlanmamız da lâzımdır. Fakat "atalar sözüne göre dostluk eşitliğin eseridir." [40] O halde, gerçek devlette eşitlikten doğan anlaşma ve dayanışma, sınıflar arasındaki çarpışmayı önliyerek, birliği kurmaktadır. Bu da, demokrasinin işidir. Böylece kurduğumuz devlet, kanunla hürriyet, otorite ile sevgi, disiplinle anlaşma arasında doğru bir ortalama olacaktır: o da monarşik bir demokrasidir.

"Bütün bu söylediklerimizden sonra, şimdi devletimizin teşkilâtını kurmak zamanıdır. Bunun için de, bir siyasi topluluğu teşkilâtlandırma karşılaşılan iki meseleyi çözmek zorundayız." [41] Birincisi, devlet teşkilâtı ve bunun başına getirilecek devlet adamları meselesi; ikinci-

[38] Kanunlar VI, 756 e

[39] Devlet Adanı 300 c d

[40] Kanunlar VI, 757 a

[41] Kanunlar VI, 751 a

si de, teşkilâtın dayandığı ve devlet adamlarının uyguladığı kanunlar meselesidir. Kısacası, devletin teşkilât ve mevzuatını kurmak meselesidir.

Öyle ise nasıl kuracağız? "Bizim kurduğumuz topluluk gibi, ilk defa kurulan bir toplulukta, vazifesi öteki vazifelerden önce gelen ve teşkilâtla mevzuatın kuruluşuna nezaret eden kimselere ihtiyaç yoktur. Şüphesiz vardır, o halde herşeyden önce bunları seçmemiz lâzımdır. Bunların da değerli adamlar olması gerekir: çünkü, atalar sözünün dediği gibi, başlangıç, tam bir işin yarısıdır." [42] O halde, halk arasından bilgileri ve tecrübeleriyle tanınmış ikiyüz kişilik bir heyet seçeceğiz. "Bunlar, hem teşkilâtın kuruluşuna, hem de onun başına getirilecek devlet adamlarının seçimine nezaret edeceklerdir." [43] Böylece ideal devlette olduğu gibi, gerçek devlette de, bilgi ve tecrübeye birinci yeri vereceğiz. Fakat şu farkla ki, birincide, feylesof kanunu kuran ve yürüten olduğu halde, burada, bilgili sadece kanunun kuruluşuna nezaret etmektedir, ama kurmamaktadır. Bu, yurttaşların işidir.

O halde yurttaşlar, seçtikleri ikiyüz geçici başın gözetlemesi altında, ilkin devletin başına geçecek şefleri seçecek, sonra da, anayasanın temellerini atacaktırlar. Devletimiz, bir monarşi ile demokrasi ortalaması olduğuna göre, devleti ne bir tek başın, ne de bütün bir kitlenin elinde bırakabiliriz. Dolayısıyla işi, belli sayıda başlara bırakmak zorundayız. Sonra, devletimizin temeli kanunlardır, demiştik. İlk işimiz de elden geldiği kadar, onlara bir türlü ölmezlik vermektir. Böyle olunca, herşeyden önce, kanunları koruyan ve uygulanmasını gözetleyen başları seçmemiz gerekir. O halde ilk seçtiğimiz başlar *Kanun Koruyucular*dır. Böylece, ideal devlette kanun kurucu başlar, gerçek devlette yalnız *Kanun Koruyucu* oluyor. Sonra eksik devletlerde en güç şeyin kurmak değil, korumak olduğunu görmüştük. Çünkü başlar, biraz kuvvet bulunca, iradelerine sınır koyan kanunları bozuyordu. Bunu önlemek için de, devlette en yüksek yeri tutan başların, her türlü idare işinden uzaklaştırarak, yalnız kanunların korunmasına bakmalarını sağlıyoruz. Böylece devletin başına yüksek bir *kaza kuvveti* koymuş oluyoruz. Sonra bunlar, bu yüksek işi güvenle başarabilmek için, iktidarlarını icra kuvvetinden değil, teşri kuvvetinden, dolayısıyla de, doğrudan doğruya yurttaşlardan alıyor. O halde, devleti kurarken ilk iş, kuruluşu gözetliyecek iki yüz yurttaşın seçiminden sonra, *kanun koruyucuları* seçmek olacaktır.

[42] Kanunlar VI, 753 e

[43] Kanunlar VI, 754 c

Böylece, "silâh taşıyacak yaşta bulunan yahut da vaktiyle silâh taşımış olan bütün yurttaşlar" bir mâbette toplanarak kanun koruyucuları seçecektir. Seçim şöyle olacaktır: "her biri seçtiği namzedin adını babasının, kabilesinin ve nahiyesinin adı ile kendi adını da aynı şekilde bir tablet üzerine yazdıktan sonra, tableti Tanrı Mihrabının üzerine kor." [44] En çok rey alanlardan üç yüzünün adları herkese bildirildikten sonra, yeniden, bir defa daha reye geçilip, en çok kazananlardan yüzü seçilir, en sonra da, üçüncü seçimde, yüzler arasından en çok rey alan otuz yedisi, daha önce seçtiğimiz, iki yüz nezaretçi tarafından, *Kanun Koruyucu* olarak ilân edilir. "Kanun Koruyucularının mevkilerinde yirmi yıldan fazla kalması yasaktır; bu mevkie elli yaşından önce gelemezler." [45] Dolayısıyla yetmişini aşanlar seçilemeyeceği gibi, dolduranlarda emekliye çıkarılır.

Kanun koruyuculardan sonra, memleketi koruyanları seçeceğiz. Bunlar da, ordunun başlarıdır. Seçim, kanun koruyucuların teklifi üzerine sadece el kaldırmakla yapılacaktır. Sonra, onlar da, kendi yardımcılarını seçecektir.

Kanun ve yurt koruyucularından sonra, sıra devlet idarecilerine gelecektir. İlk devleti teşkil eden dört sınıfın herbirinden doksan, on iki kabile veya nahiyenin herbirinden de otuz kişi olmak üzere, üç yüzaltmış kişilik bir millet meclisi seçilecektir. Bunlar arasından da, kur'a ile seçeceğimiz yüzseksen bir yıl için millet vekili olacaktır.

"Fakat denize açılan bir gemide gece gündüz sabit bir gözcü gerektiği gibi, başka devletlerin dalgalı hareketleri içinde çalkalanan ve her türlü oyunlara düşmek tehlikesinde olan bir devlette de, sabahtan akşama ve akşamdan sabaha kadar vazifelerini yapan ve daima uyanık bulunan devlet adamlarına ihtiyaç vardır. Halbuki büyük sayıda kimselerle bunların hiç biri çabukca yapılamaz. O halde, yılın her ayında, bunlardan onikisini, sıra ile bu vazifeye vermek gerektir." [46] Bu da, gerektiği zaman toplanan Bule'nin yerine her zaman toplu bulunan Prytane dir. Bunlar da demokrat memleketlerde, hususiyle Atina'da adları belli meclislerdir.

Fakat bunlar daha çok teşriî kuvvetini temsil eden millet vekillerinden müteşekkildir. Bundan başka, bütün devlet idaresini kontrol eden, bir icra kuvvetine, Bakanlar Kuruluna, ihtiyaç vardır. Bunun için de,

[44] Kanunlar VI, 753 b c

[45] Kanunlar VI, 755 a

[46] Kanunlar VI, 758 a

on iki kişilik bir *Devlet Denetleyicileri Kurulu* kuracağız. Bu kurul üyeleri de, ötekiler gibi seçimle iş başına getirilecek, en az ellisinde başladıkları işlerine yetmişbeşine kadar devam edeceklerdir. "Bu devlet adamları, bütün devlet işlerini on iki bölüme ayırdıktan sonra, bu işlerden herbirinin görülme tarzını kontrol edeceklerdir. Bu kontrolü ayrı ayrı veya hep birden de yapabilirler." [47]

Buraya kadar, kabul ettiğimiz prensibe göre, devlet teşkilâtını kurduk. Monarşi ile demokrasi arasında bir orta aradık. Devleti ne bir teke ne de bir çoğa bıraktık. Sonra, kanunu her şeyin üstünde tutarak, kurduğumuz Kurullara, kanunu korumak veya kullanmak vazifesini verdik. Fakat onu kurmak gücünü dikkatle ellerinden aldık. O halde kanunları kim kuracaktır? Tabii en iyi yol, iyi bir kanun kurucu, bilge bir devlet adamı bulmak, kanunları ona yaptırmaktır. Fakat bunun güçlüğünü gördük. Mutlak bilge bir insan bulmak zordur. Sonra, her bilgenin bulunduğu da, bilge insan olduğuna göre,, eksik olabilir. O halde en iyi yol, veyahut en uygun yol, kanunları kurarken kanunla ilgili olanlara, yurttaşlara baş vurmaktır. Kanunları kurmak ancak ve ancak halka aittir. Böylece asıl teşri kuvveti *Halk Meclisi*dir. (Ekklesia). Dolayısıyla, teşkilât gibi mevzuatın da kurucusu odur.

Şimdiye kadar kurduğumuz kurullar kanunu koruma ve uygulamayı üzerlerine aldılar. Fakat bunların pasifliği kanunları mevcut devletlerde gördüğümüz kör geleneğe çevirmez mi? Sonra kanunlar, bilgeliğin değil de, halkın tecrübe ve sağ duyusunun eseri olduğuna göre, eksik olamaz mı? Dolayısıyla değişmeleri gerekmez mi? Değişen insan işleriyle, değişmeyen kanun arasında bir anlaşma bulmak gerekmez mi? O halde, bu ihtiyaçları da karşılamak için, sağ duyuyu bilgi ile birleştiren, devlette öteki Kurulların üstünde yer alan, ve ideal devlette feylesofların işgal ettiği mevkie benzer bir mevki işgal eden, bir Kurul kurmak gerekiyor. Bu da Gece Danıştayıdır.

Gece Danıştayı, Yüksek Kanun Gözcülüğü Danıştayıdır "Bu kurul, genç ve ihtiyarlardan kurulu bir Danıştayıdır. Ve her gün şafaktan gündoğuncaya kadar toplanacaktır. Bunda ilkin en iyi iki rahip, sonra yaşça en ileri on kanun koruyucu ile Millî Eğitim Baş Öğretmeni bulunacaktır. Ve her birisi toplantıya yanlarında bir gençle girecektir. O da otuzundan aşağı, kırkıdan yukarı olmayacaktır. Toplantıları ile konuşmalarının konusu, her zaman mevzuat ve memleketin siyasi rejimi ile başka

memleketlerin teşkilât ve mevzuatı olacaktır" [48] Böylece gerek içerde, gerekse dışarda görülenlere göre, teşkilât ve mevzuatta yapılacak değişmeler ve yenilikler hakkında bir fikir edinilecek, bu da yurttaşların reyine sunulacaktır. Bu, teşkilât ve mevzuatı günün ihtiyaçlarına, en uygun şekilde düzenlemek imkânını verecektir. Öteyandan da, gençler en yüksek devlet işlerine hazırlanmış olacaktır. Böylece, teşri, kaza ve icra kuvvetleri arasında kurduğumuz muvazeneyi tutan ve devam ettiren üstün bir kuruluş kurmuş oluyoruz. Bu da, felsefenin ideal devlette yaptığını gerçek devlette yapacaktır. Bu, devletin akli, başıdır. Fakat burada kendisini zorla kabul ettirmek gücünde değildir. Çünkü iktidarı mutlak değildir. Son söz halkındır. Dolayısıyla göstermek, aydınlatmak, kandırmak, iyice incelenmiş mucip sebepler sunmak zorundadır.

Devletin temel teşkilâtını bu şekilde kurduktan sonra, idari ve adli başka teşkilâta geçmemiz gerektir. İlk "şehrin caddeleriyle hususi evlere, umumî binalara, limanlara, büyük pazar yerine, umumî çeşmelere mukaddes yerlere, tapınaklara ve bu türlü başka mahallere bakacak memurlar tâyinetmek gerekir. O halde bu işler için de üç türlü memur seçmemiz lâzım: Belediye Memurları, Pazar müfettişleri ve Papazlar." [49] Şehir bekçilerinden sonra, sıra kır bekçilerine gelir. Seçeceğimiz beş kır müfettişi, on iki bölüme ayrılan bütün yurt için, altmış bekçi seçecektir. Bunlar iki yıl süren hizmetlerinde, yurda düşmanların girmesini zorlaştıracak, ama yurttaşların gelip gidişini kolaylaştıracak şekilde donatacaklardır. Hususiyle tarım işlerinin durduğu mevsimde, bulabildikleri hayvanlarla işçileri kullanarak, sınırlarda kaleler, içeride de yollar yapacak; yağmur sularının zararlarını önlemek ve faydalarını artırmak için barajlar kurdurup, arıklar açtıracak; "kaynak sularına gelince, ister ırmak, ister pınar olsun, çevrelerini ağaçlar ve köşklerle süsleyecek, sonra da, kanallarla birbirine birleştirerek her tarafta sonsuz bir bolluk yaratacaklardır." [50] Böylece gençler gimnazlarla, yaşlı kimselere iyi gelen, banyoları bu türlü yerlerde kuracaklar, hastalarla kır işlerinde yorulanları buralarda dinlendireceklerdir. Bu da onlara bilgisiz bir hekimin ilaçlarından daha çok sağlık verecektir.

Bundan sonra, musiki ve jimnastiğe bakan devlet memurlarını, öğretmenleri seçeceğiz. Ama bunların da başına, devletin en önemli adamlarından biri olan, Millî Eğitim Baş Öğitmenini koyacağız. Bu, "kız ve

[48] Kanunlar XII, 951 d e

[49] Kanunlar VI, 758 e, 759 a

[50] Kanunlar VI, 761 b c d

erkek, bütün gençliğin, bütün eğitimine başkanlık edecektir. Bu da kanuna göre, en az elli yaşında, meşru çocuk babası, tercihan hem kız, hem de erkek çocuğu olan bir tek devlet adamı olacaktır. Çünkü bu, en yüksek ve en önemli devlet makamlarından biridir." [51] O halde, bu mevkii devletin en iyi adamna vermek gerekir. Bunun için de, kanun koruyucular toplanarak aralarından gizli rey ile en iyi bulduklarını bu vazife için seçeceklerdir. O da bu vazifede beş yıl kalacaktır.

Şimdi, idari teşkilâttan sonra, adli teşkilâta geçmek gerekir. Çünkü "gerektiği gibi, bir mahkeme teşkilâtı olmayan devlet, devlet değildir." [52] Mahkemeler de, iki türlü dâvaya bakabilir. Onlar da, fertlere yahut devlete verilen zararların davasıdır. O halde, iki türlü mahkeme kurmak gerektir. "Birinci halde, istisnasız bütün fertlere mahsuz olmak üzere bir Genel Adalet Divanı kuralım." [53] Bu divan, her devlet dairesinden birer âza seçmek suretiyle kurulacaktır. Çünkü, "her memur, bir bakımdan kendi işinde hâkim olduğu gibi, hâkim de, gene bir bakımdan memurdur." [54] İkinci halde, "ilk olarak halkı karara iştirak ettirmek zaruridir: çünkü zarar devlete olduğuna göre, hepsi ondan mutazarrirdir." [55] Bunun için bu türlü dâvalarda, sorgu, hususî hâkimlere bırakılmalı da, son karar halka ait olmak gerektir.

Devlet teşkilâtını bu şekilde kurduktan sonra, şimdi mevzuatın yani kanunların kurulmasına geçebiliriz. Dedik ki kanun devlette bir birlik ilkesidir. O halde mevzuatımızı bu ilk ilkeye göre kurmak zorundayız. Bunu başardığımız takdirde "kurmağa giriştiğimiz devlet ölmezliğe pek yaklaşmış olacaktır." Öyle ise, bu ilkeyi göz önünde tutarak, sıra ile, devletimizi ilgilendiren mevzuatın temellerini atabiliriz:

Bir devlet sınırlı bir toprak üzerinde yerleşmiş bir topluluk olduğuna göre, ilk mevzuatımız toprak ve nüfus üzerine olacaktır. Mevcut devletlerde, iç ve dış kavgaların toprak ve nüfus meselelerinden doğduğunu biliyoruz. O halde, ilkin, doğru bir toprak bölümü lâzımdır. Bu suretle, herkes sürdüğü toprağın, kendinden önce, devletin olduğunu bilecek, başkasının mülküne göz dikmeksizin, kendi payını işletmekle uğraşacaktır. Eşitlik üzere paylaşılan topraklar, tanrıların hediyesi, mukaddes bir şey olarak, kimse tarafından alınıp satılmıyacaktır. Mevcut devletlerde bu mukaddes hakka tecavüz edildiği için, devletler fakir ve zen-

[51] Kanunlar VI, 765 e

[52] Kanunlar VI, 766 d

[53] Kanunlar VI, 767 d

[54] Kanunlar VI, 767 a

[55] Kanunlar VI, 768 a

ginlerle ikiye bölünmüş, bu da binbir bozukluk doğurmuştur; çünkü daha önce de görmüştük ki, devlet için ikisi de kötüdür. Fakat evlenme veya başka yollarla toprak zenginliğinden başka zenginlikler edinmek imkânı her zaman mevcut olacaktır. Kanun Kurucu bunu da görerek, zararlarını önlemeye çalışacaktır. Bunun için de, mal ve mülke bir sınır koyacak, sınırı aşanlar fazlasını devlete bırakmaya zorlanacaktır. Bu sınır da bir ile dört arasında oynayacaktır. Yani en zengin en fakirden ancak dört misli zengin olabilecektir. Böylece devlette, mevcut devletlerde görüldüğü şekilde malsız ve mülksüz fakir bulunmayacaktır. Sonra toprağı işletmeğe gelince, o da ortak değil, ayrı işletilecektir. Böylece *ideal devlette* tasarlanan mülk ortaklığı ile işletme ortaklığı, kurduğumuz insanlık devlet için imkânsız olduğundan, bırakılacaktır. Ama mal sahiplerine, gerçek sahibin devlet olduğu hatırlatılarak, verilen mülke iyi bakmaları, aksi halde cezalandırılacakları söylenecektir.

Fakat bu kanunun yürürlüğü de, ancak nüfus işinin düzenlenmesiyle mümkündür. Bunun için de, "aralarında toprağı paylaştığımız ocak sayısının her zaman aynı kalması, ne suretle olursa olsun, artip eksilmemesi zaruridir;" [56] Bu da "devletimizin birliğini kurmak bakımından, birçok faydaları olan 5040 sayısıdır. Böylece kanun kurucu, devletteki aile ocakları sayısının, mümkün olduğu kadar, bu sayıyı aşmamasına dikkat edecektir. Bunun için de, artış halinde, artanları, kovandan oğul bırakır gibi, başka bir devlet kurmak için, dışarıya gönderecek, eksiliş halinde, eksikleri, dışardan göçmen getirerek tamamlayacaktır. Bu 5040 sayısının, devlet içinde, ölçülü bir birlik kurmak için, birçok üstünlükleri vardır. Çünkü, 1 den başlayarak, 12 ye kadar, 11 den başka, bütün sayılar onu tam olarak bölmektedir." [57]

Fakat bu 5040 ocağı verdiğimiz toprak payı eşit olsa da, herkesin çalışma gücü ve talihden gördüğü yardımlar eşit olamaz. Bunun için, mutlak bir servet eşitliği kurmak imkânsızdır. Böyle olunca, yurttaşları belli bir sınırı aşmayan servet eşitsizliğine göre, dört sınıfa ayıracağız. Birinci sınıfa devleti kurduğumuz zaman bütün yurttaşlara eşit olarak verdiğimiz mülk payına sahip olanlar girecektir. Böylece devlette mutlak fakir, yani topraksız yurttaş bulunmayacaktır. Bunun iki, üç ve dört misli bir servet sahibi olanlar da, ikinci, üçüncü dördüncü sınıfı teşkil edecektir. Fakat bunlar kapalı kastlar değildir. Herkes emeği ve talihi ile sınıfını aşabildiği gibi, sınıfından aşağıya da düşebilir. Fakat aşma veya düşmenin de sınırı vardır. Böylece, mevcut devletlerdeki, doğuştan veya

[56] Kanunlar V, 740 b

[57] Kanunlar VI, 771 c

sonradan edinilmiş, imtiyazların burada yeri yoktur. Aristokrasi ile bir ilgisi olmayan devletimizde bütün yurttaşların eşit hakları vardır.

Fakat devlette kurduğumuz ocaklarla sınıfları kendi halinde bırakacak değiliz. Herbirinin devlet içinde ayrı bir devlet olmasına engel olmak için, aralarında dostluk ve sevgi bağlarını kuvvetlendirmek gerekecektir. Kurduğumuz devlet, ancak yurttaşların karşılıklı olarak birbirini tanıması, sevmesi ve saymasıyla mümkündür. Bunun için, bir takım toplantılar, bayramlar ve eğlenceler tertip edeceğiz. Bunların bilhassa ocakları devam ettirecek olan, evlenmeler için büyük önemi vardır. Bu suretle gençlerle aileleri birbirlerini tanıyacaktır. Bu da iyi evlenmeleri sağlayacaktır. Dolayısıyla bu eğlencelerin, görüldüğünden çok daha ciddi bir gayesi vardır.

O halde evlenme, devletin dikkatle üzerinde duracağı bir meseledir. Çünkü devletin devamı, düzenli bir nüfus politikasına bağlıdır. Böylece "evlenmede güdülecek birinci gaye devlete faydalı olmaktır., [58] Bunu gerçekleştirmek için de, evlenmeleri teşvik eden vasıtalara baş vurulacaktır. Meselâ, belli bir yaşa kadar evlenmiyen bekârlara ağır vergiler yükletilecek, bu yaştan sonra bekâr kalanlar da, devlette şerefli mevkiilerden uzaklaştırılacaktır. Devlete zararlı evlenmeler, cehiz ve trahoma sistemleri, yasak edilecektir. "Bahsettiğimiz devlette, bütün yurttaşlar hayat için gerekli bütün şeylerden faydalanmaktadır." [59] Dolayısıyla hür yurttaşları eşlerine esir kılmakta mâna yoktur. "Düğün ziyafetlerine gelince, her iki aileden beş kişiden fazla davetli bulunmamalıdır." [60] Masraflar da serevetle mütenasip olmalıdır. Her türlü geçimsizlik sebeplerini önlemek için, genç evliler ayrı bir yuva kurmalıdır. Aile gibi, devlette de birliği bozan cinsi bozukluklar şiddetle önlenmelidir. Böylece poligamiye hiç bir suretle meydan verilmeyecek, zina da ağır cezaya çarptırılacaktır. Aile, monagamik bir ocak üzerine kurulacaktır. Çünkü ancak monagami ailede tam bir birlik kurabilir. "Bu noktada yurttaşlarımızın birçok kuşlarla hayvanlardan aşağı olduğunu söyleyemeyiz: bunlar, bir yandan, yavru doğuracak yaşa gelinceye kadar, hertürlü çiftleşmeden uzak, mâsum bir bâkirlük hayatı sürüyor; öte yandan da, doğuracak yaşa gelince, arzularıyla bir erkek bir dişi ile, bir dişi bir erkekle, bir çift teşkil ettikten sonra, karşılıklı bir sevişmenin ilk antlaşmasına sadık kalarak, kutsal ve doğru bir hayat sürüyorlar." [61] Dolayısıyla, poligami

[58] Kanunlar VI, 773 b.

[59] Kanunlar VI, 774 e

[60] Kanunlar VI, 775 a.

[61] Kanunlar VIII, 840 d e

ile zina tabiata aykırı, bir bozukluk ve ölçüsüzlükten başka bir şey değildir; ve her vasıta ile önlenmek gerekir.

Aile hayatını bu şekilde düzenledikten sonra, sıra şüphesiz çocuklara, dolayısıyla, eğitim işine gelecektir. Çünkü, "kız ve erkek çocuklar dünyaya gelince, düşüneceğimiz ilk şey onları büyütmek ve yetiştirmektir. Bu meseleyi bir yana bırakmak imkânsızdır." [62] Burada üzerimize düşen mutlak vazife "vücutlarda olduğu kadar, ruhlarda da, mümkün bütün güzellik ve olgunluğu gerçekleştirmektir. [63] O halde, bu ruh ve beden eğitimi yalnız çocuk doğduktan sonra değil, doğmadan, hatta ana baba ona hayat vermeden önce, göz önüne alınmak gereken bir çok şartların gerçekleşmesini ister. Anababanın sağlığı, irsiyet ve alkolizm, gebelik rejimi, çocuğun ruh ve beden yapısında ilk ve önemli etkenlerdir. Kanun kurucu bunları görecektir. Kanunlarla olmasa bile, hiç değilse, öğütlerle bu noktaları aydınlatmayı düşünecektir. Çünkü, bir defa daha tekrar ettiğimiz gibi, insanlık şeylerde başlangıç her zaman işin yarısıdır. Dünyaya geldikten sonra da, yürüyünceye kadar, yürüdükten sonra, evde, okulda, gücü yeter ve zekâsı elverirse, orta ve yüksek öğretimde, iyi bir yurttaş olmak için gereken şekilde, yetiştirilecektir. Çünkü "devlette özel hayat doğru kurulmadıkça, topluluğun kurduğu kanunlarda bir istikrar aramak beyhudedir." [64] Böylece eğitim doğrudan doğruya devleti ilgilendiren bir meseledir. Devlet bu işi fertlerin keyfine bırakmayacağı gibi, ne bazı sınıfların, ne de yalnız bir cinsin imtiyazı olmasına da izin veremez. O halde, kız ve erkek, bütün gençler eğitim ve öğretimden faydalanacakları gibi, devlet de onların bu hakkını sağlamayı üzerine alacaktır. Dolayısıyla çocuğun eğitimini, babasının arzusuna bırakmayacaktır. Çünkü "çocuklar, onları dünyaya getirenlerden çok, devlete aittir." [65] Böylece devlet, okuma yaşına, yani yedi yaşına kadar aileye bıraktığı çocukları, bu yaştan sonra okullara gönderecek ve orada, kız ve erkek, bütün yurttaşlara gerekli olan genel bir eğitim verecektir. Böylece çocuklar kendilerini yetiştiren öğretmenlerin eline verilecektir. Sürüye çoban, köleye efendi gerektiği gibi, çocuğa da öğretmen gerektir. "Bütün vahşi hayvanlar içinde, en güç yola getirilen, çocuktur. Çünkü onda, başka hayvanlarda bulunmayan, pek gürl bir düşünce kaynağı vardır. Fakat henüz yatağını bulmadığından, eşi görülmedik acayıplık ve taşkınlıklarla doludur. Bundan dolayı, çocuğu bir çok gemlerle dizginlemek lâzımdır.

[62] Kanunlar VII, 788 a

[63] Kanunlar VII, 788 c

[64] Kanunlar VII, 790 b

[65] Kanunlar VII, 804 d

İlkin ana ve dedenin bakımından sonra, eğitmenlerin; sonra da, okutacak ve bilgi verecek öğretmenlerin eline vermek lâzımdır." [66] Devletin, şehirde ve kırdaki, yaptırdığı okullarda, seçtiği öğretmenlere verdiği bu eğitimin başlıca iki konusu beden eğitimi ile, ruh eğitimidir. Beden eğitimi, iki cinsin birleştiği ve ayrıldığı özellikleri göz önüne alarak, bazan ikisine birden, bazan da, her birine ayrı olarak, fakat çokça birlikte, gösterilen jimnastik, dans, güreş, harp talimleri, ata binmek ve daha başka bir çok beden hareketlerini; ruh eğitimi ise, okuyup yazmayı, sayıp ölçmeyi, türkü ve musikiyi öğretir. "Herkes harp, aile işleri, devlet idaresi için ilkin edebiyat: sonra musiki en sonra da hesap öğrenmek zorundadır." [67] Bu da her birine üçer yıl vermek suretiyle dokuz yıl, yani on altı yaşa kadar devam edecektir. "Hoşuna gitsin, gitmesin bu öğretim süresini azaltmak veya arttırmak ne babanın, ne de çocuğun elindedir." [68] İlk öğretim genel ve mecburidir.

İdeal devlette olduğu gibi, yalnız beklilere değil, fakat bütün yurttaşlara verilen bu genel öğretimden sonra, ayrıca bilimler ile felsefe öğretimi gelecektir. Bilimler, başlıca, Matematikler adı altında toplanan Aritmetik, Geometri, ve Astronomidir. Felsefe de, tabiatteki çokluğu sayılı birlikler altında toplıyan, eşyayı cinsleriyle nevilerine ayıran, tabiatla olup bitenin sebeplerini, yani idelerini kavrayan; bu idelerden de, idelerin idesine, iyi idesine, yani Tanrıya kadar yükselen dialektiktir. Bunlar insanları tanrılık kılan bilgilerdir. Dolayısıyla de, bunlardan mahrum kimselerin insanları idare etmesi imkânsızdır. O halde, "yurttaşların çoğunluğunun değil, fakat pek azının bu bilimlerle uğraşması gerekir." [69] Bunlar da, ileride devletin başına geçecek kabiliyetler, hususıyla kanun koruyucu ve Gece Danıştayı üyesi olacak kimselerdir. "Böylece bu bilimlerin öğretimi mecburi değildir." [70] Fakat, bunları elde etmeyi de devletin başına koyamayız.

Buraya kadar önemli meseleleri, "evlilik, çocuk dünyaya getirme ve yetiştirme, millî eğitim meselelerini kanunlarla çözümledik. Şimdi de, kanun kurucunun dikkatini nüfusu beslemek için çalışanlardan yana

[66] Kanunlar VII, 808 d

[67] Kanunlar VII, 809 c

[68] Kanunlar VII, 810 a

[69] Kanunlar VII, 818 a

[70] Kanunlar VII, 820 e

çevirmek lâzımdır." [71] O halde işe, "toprak kanunu" diyeceğimiz kanunlarla başlayacağız. Birinci kanunumuz şu olacaktır: "Hiç bir kimse, toprağının sınırlarını bozmayacaktır." [72] Sonra, toprağı işleme, sulama, mahsülü taşıma ve daha bu türlü işlerde, beylik kaynaklar ve yollardan faydalanarak, kimseye zarar vermiyecektir. Bütün bu meseleleri düzenlemek, ve düzeni bozanları gözetlemek için, kır idaresi müfettişleri seçeceğiz. Bunlar da, daha önce bahsettiğimiz, kır bekçilerinden faydalanacaklardır. Böylece, başkasının tarlasını yol eden, ekinine sürü salan, arısını aşınan, dikkatsizlikle korusuna ateş veren, sınırına ağaç diken, verdiği zarar ve ziyarı ödemeye zorlanacaktır. Kuracağımız ikinci toprak kanunu da şu olacaktır: yalnız yurttaşların toprağı olacaktır. Toprağı yalnız yurttaşlar işliyecektir. Yabancılar ne toprak sahibi, ne de çiftçi olacaktır. Buna karşılık, üçüncü bir kanun da, yurttaşı, san'at ve ticaretle uğraşmaktan uzaklaştıracaktır. Bunlar daha çok yabancılara bırakılacaktır. Çünkü, bunlarla uğraşan yurttaşın, devlet işleri ile uğraşmaya vakti kalmaz. Sonra, iş bölümü, herkesin bir işle uğraşmasını gerektirir. Böylece, dördüncü bir kanun, iş bölümünü düzenliyecek, yurttaş, yabancı, herkese birden fazla meslek edinmeyi yasak edecektir. Bunu da, çeşitli meslek sahiplerinin çalışma, oturma, alış veriş yerlerini düzenleyen kanunlar takip edecektir. Böylece, yurdun tarım, ekonomi, ticaret, çalışma işleri devletçe düzenlenmiş olacaktır. Devletçiliğin temeli toprağa dayanacaktır.

Buraya kadar, akli kendimize öncü alarak, insan gücünün gerçekleştirebileceği doğru bir devletin teşkilât ve mevzuatını kurduk. Bozulmadan devam edebilmesi için, gereken şartları gerçekleştirmeğe çalıştık. Böyle bir devlette bir bozukluk çıkmasına, düzeni bozacak kimselerin türemesine ihtimal vermek, doğrusu, güçtür. Dolayısıyla, bu gibi hallere ve kimselere karşı da bir takım kanunlar, ceza kanunları kurmağa kalkmak, devlete ve yurttaşa karşı hakaret olmak gerekir. Fakat, unutmamalıyız ki, bu bir insan devletidir. "Böyle bir devlette, başka devletlerde hüküm süren bozukluklardan pay alan bir kimse bulunabilir. Dolayısıyla böyle bir adamı hareketsiz bırakmak için, bir takım kararlar almak, bir *ceza kanunu* kabul etmek zorundayız." [73] Şüphesiz, daha önce de söylediğimiz gibi, tanrıların idare ettiği tanrılık varlıkların kurduğu bir devlette cezalı bir şey yoktur. "Ama, biz şimdi, insan olarak, ancak insan dölü için kanunlar yapıyoruz. Dolayısıyla de, yurttaşların arasında kötüle-

[71] Kanunlar VIII, 842 e

[72] Kanunlar VIII, 843 e

[73] Kanunlar IX, 853 b

rin bulunmasını düşünebiliriz. Bunda da kızacak bir şey yoktur.” [74] Bu gibilerin, içeride tahrik, dışarıda ihanetle devlete karşı işlediği suçlar, büyük cezalara çarpılacaktır. Suçlu bir yabancı ise, yurt dışı edilecektir. Fakat bir yurttaş ise, ölüme kadar varan, ağır cezalar görecektir. Çünkü bu kadar doğru bir devlette, bu kadar iyi bir eğitim ve öğretimden sonra, bu kadar ağır bir suç işliyen yurttaş, yaratılıştan kötü olmak gerekir. Ona yükletilecek ağır ceza kendisi için olduğu kadar, ondan ibret alan başkaları için de, bir iyilik olur. Böylece dine, devlete, şahıslara, mal ve mülklerine tecavüzün ağır ve hafif cezaları “ölüm, hapis, dayak, ayakta veya bir iskemle üzerinde teşhir, para,, ve ilâhir... olacaktır.

Kurduğumuz kanunları korumak için şüphesiz bir ceza sistemi lâzımdır. Fakat, bununla yetinmek, kanunları her zaman tehlikede bırakmak olur. O halde kanunları korumak için, bozanı suçlamaktan çok, bozmayı önlemek lâzımdır. Bunun için de insanları suça, eğriliğe götüren sebepleri aramak lâzımdır. Şüphesiz her suçun bir çok sebepleri vardır. Fakat bunlar arasında umumî birini arayınca görürüz ki, işlenen suçların ilk ve başlıca sebeplerden biri dinsizliktir. Dinsizliğin birinci sebebi, tanrıların varlığına inanmamaktır; ikinci sebebi tanrıların insanların işleriyle uğraşmadığına inanmaktır. Üçüncü sebebi de kurbanlar veya dualarla Tanrıları kandırmak ve baştan çıkarmak mümkün olduğunu sanmaktır.” [75] Böylece, tanrılara inanmıyan hiç bir iyiliğe inanmaz. Tanrılar insanlarla uğraşmaz diyen, hırsızların esiridir. Tanrıları kandırdığını sanan da, ölçsüzlük ve eğriliğe gömülür. O halde kanun kurucu, bütün bunları göz önünde tutarak, devlette doğruluğu hâkim kılmak için, dini hâkim kılmağa, dolayısıyla de dinsizliği tepelemeğe çalışmalıdır. Bunun için de devlette ayrı ayrı dinlerin türemesine engel olmalıdır. Hususiyle, özel tapınakları kaldırmalıdır. Ortak tapınak, ortak tapınma, ortak din, devlette din birliğinin, dolayısıyla dinsizliği önlemenin ilk şartıdır. Bu manevî birliğe dayanmıyan devlette, devamlı bir birlik kurmak imkânsızdır.

Şüphesiz, bilge bir kanun kurucu, devlette bozukluğu önlemek için, dinsizliği yasak edecektir. Fakat yalnız zorla kurulan manevî birlik, ilk fırsatta bozulmaya mahkûmdur. Demokrat bir rejimde, kanunların anlaşılır bir sebebi olmalıdır. Yurttaş kanunlara, yalnız kanun olduğu için değil, doğru olduğu için boyun eğmelidir. O halde, dinsizliği yalnız kanunla yasak etmekle kalmayıp, akıl ve mantıkla da, mânasız ve saçma

[74] Kanunlar IX, 853 c

[75] Kanunlar X, 885 b

olduğunu göstermek lâzımdır. Bu da ancak felsefenin işidir. Gerçekten dinsizlik hiç bir sağlam ve anlaşılır temele dayanmamaktadır. Felsefe bize dünyanın bir düzen üzerine kurulduğunu, ve bu düzenin de başında bir akıl bulunduğunu, bu aklın da mutlak iyi olan Tanrı olduğunu öğretmektedir. Sonra bu akıl, dünyayı çeviren ruh olduğuna göre, onun dünyanın her yerinde hazır ve nazır bulunduğunu, böylece insanları gözden kaçırmadığını; sonsuz iyiliğinin her zaman insanlarla ilgilendiğini göstermektedir. En sonra da, kötülükleri bağışlamadığını, çünkü bunun özüne karşıt olduğunu, iyinin kötude payı olamayacağını isbat etmektedir. Böylece, devletin birliği en sonunda felsefeye dayanmaktadır. Çünkü yalnız o, kurduğumuz kanunların doğruluğunu isbat etmektedir. Çünkü yalnız o, hakikati bilmektedir. Hakikat gibi ebedi bir temel üzerine kurulmuş bir yapı, ancak zorla tutunan bir gelenek, zamanla yı kılmağa mahkûmdur.

O halde, kurduğumuz devletin yaşamasını istiyorsak, onu, mümkün olduğu kadar, tanrılara yaraşır bir devlet kılmağa çalışmalıyız. Bunun için de onu, bizde bulunan Tanrılık şeyler üzerine kurmalıyız: "İnsanlara vergi tanrılık nimetlerin birincisi, buyurma gücüne sahip olan, düşüncedir. İkincisi, düşünceden pay alan, ölçülü bir bilgeliktir. Bu ilk iki nimetin, yüreklilikle birleşmesinden doğruluk doğar, ve sırada üçüncü gelir. Dördüncü nimet de, yürekliliktir." [76] İmdi, başka bütün nimetlerden önce gelen bu nimetler, biliyoruz ki, fazilettir. "O halde kanunlar her zaman tek bir şeyi hedef edinmelidir: o da, fazilettir. Faziletler de her, zaman kendilerine tek bir şeyi rehber edinmelidir: o da akıldır." [77]

Aklın başkanlığı altında faziletli bir devlet: işte insanların kurabileceği biricik doğru devlet budur.

[76] Kanunlar I, 631 C

[77] Kanunlar XII, 963 A